

YAPON VA O'ZBEK MAQOLLARIDA TANA A'ZOLARI ORQALI BERILGAN AXLOQIY SABOQLAR

F. R. Nasimova *o'qituvchi,*

Samarqand davlat chet tillar instituti, Samarqand

Annotatsiya. Ushbu maqolada yapon va o'zbek tillaridagi maqollarda tana a'zolari orqali ifodalangan axloqiy saboqlar tahlil qilinadi. Maqolalarning lingvomadaniy xususiyatlari o'rganilib, har ikki xalq mentaliteti va qadriyatlari bilan bog'liqligi yoritiladi. Somatik birliklarning metaforik ma'no kasb etish xususiyatiga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: maqollar, somatik birlik, tana a'zolari, axloqiy saboq, yapon tili, o'zbek tili, madaniyatlararo tahlil.

MORAL LESSONS TAKEN THROUGH BODY PARTS IN JAPANESE AND UZBEKI PROVERBS

F. R. Nasimova *is a teacher,*

*Samarkand State Institute of Foreign
Languages, Samarkand*

Abstract: This article analyzes moral lessons expressed through body parts in Japanese and Uzbek proverbs. Linguistic and cultural features of the articles are studied, and their connection with the mentality and values of both peoples is highlighted. Special attention is paid to the characteristic of acquiring metaphorical meaning of somatic units.

Key words: proverbs, somatic unity, body parts, moral lesson, Japanese language, Uzbek language, cross-cultural analysis.

МОРАЛЬНЫЕ УРОКИ, ИЗВЛЕЧЕННЫЕ ЧЕРЕЗ ЧАСТИ ТЕЛА В ЯПОНСКИХ И УЗБЕКСКИХ ПОСЛОВИЦАХ

Ф. Р. Насимова — *учитель,*

*Самаркандский государственный институт
иностранных языков, Самарканд*

Абстрактный. В статье анализируются моральные уроки, выраженные через части тела в японских и узбекских пословицах. Изучаются лингвокультурные особенности статей, подчеркивается их связь с менталитетом и ценностями обоих народов. Особое внимание уделяется особенности приобретения метафорического значения соматическими единицами.

Ключевые слова: пословицы, соматическое единство, части тела, нравственный урок, японский язык, узбекский язык, кросс-культурный анализ.

Har bir xalqning qadriyatlari, urf-odatlar va axloqiy me'yorlari ularning og'zaki ijodida, ayniqsa maqollarda yaqqol ifodasini topadi. Maqollar milliy tafakkur mahsuli bo'lib, inson hayotining turli jabhalarini yoritadi. Ayniqsa, tana a'zolari bilan bog'liq maqollar jamiyatda qanday xatti-harakatlar ma'qullanishi yoki qoralanishini ko'rsatadi. Ushbu maqolada yapon va o'zbek tillarida tana a'zolari ishtirok etgan maqollar orqali qanday axloqiy saboqlar berilishi tahlil qilinadi.

Yapon va o'zbek maqollarida tana a'zolari orqali ifodalangan axloqiy saboqlar juda boy va o'ziga xosdir. Ikkala xalqning maqollarida ham tana a'zolari ko'pincha ramziy ma'noda ishlatiladi va ular orqali hayotiy haqiqatlar, odob-axloq, insoniy fazilatlar ifodalanadi.

Somatik birliklar — bosh, yurak, til, qo'l, ko'z kabi inson tanasining qismlari orqali beriladigan iboralar axloqiy saboqlarning ta'sirli yetkazilishida katta rol o'ynaydi. Har ikkala tilga mansub maqollarda tana a'zolari ko'pincha ramziy ma'no kasb etadi.

Kunio Yanagita (1875–1962) - Kunio Yanagita Yaponiyada xalq og'zaki ijodi, jumladan maqollar, ertaklar va afsonalarni tizimli ravishda tadqiq qilgan folklorshunos sifatida mashhurdir. U yapon xalq an'analarni, shuningdek, madaniy hodisalarini ilmiy jihatdan o'rganishga asos solgan. Uning ishlari ko'p hollarda somatik (tana bilan bog'liq) elementlarni o'z ichiga oladi.

Kunio Yanagita Yaponiyadagi xalq maqollari, hikoyalari va madaniy hodisalarini keng to'plagan va tahlil qilgan. Uning ishi, ayniqsa, "Tono Monogatari" (1910) asarida yapon qishloq an'analari, jumladan, somatik (tana bilan bog'liq) tasvirli maqollar haqida qimmatli tushunchalar berilgan. Kunio Yanagitaning "Tono Monogatari" ("Tono hikoyalari") asari Yaponiyaning Tono shahri va uning atrofidagi afsonalar, ertaklar, xalq og'zaki ijodi va madaniy tasavvurlarni o'zida jamlagan. Ushbu asarda turli mavzular qamrab olingan bo'lib, ular orasida inson tanasi bilan bog'liq obrazlar, iboralar va maqollarga oid tasvirlar ham muhim o'rin egallaydi.

Tana metaforalari: "Tono Monogatari"da inson tanasi ko'pincha tabiiy dunyo bilan bog'langan holda tasvirlanadi. Masalan, tana a'zolari tog'lar, daraxtlar yoki daryolar bilan qiyoslanadi. Bu Yapon xalqining tabiatga bo'lgan hurmatini va insonning tabiat bilan uyg'unligini aks ettiradi. Tananing qismi yoki a'zosi biror voqea yoki odob-axloq saboqlarini ifodalash uchun ishlatiladi. Masalan, qo'l va oyoqlar mehnat va iroda ramzi sifatida ko'riladi.

Asarda tana bilan bog'liq ba'zi xalq maqollari uchraydi. Ushbu maqollar odatda axloqiy saboqlarni yoki hayotiy tajribalarni ifodalaydi. Masalan:

"Ko'z ko'rmagan narsani yurak eshitmaydi" — insonning bilimi va his-tuyg'ulari ko'pincha uning o'z tajribalariga bog'liq ekanini anglatadi.

"Tilingni tishlagin, so'zlaringni yutgin"— bu ibora gapirishdan oldin o'ylash, o'zingni nazorat qilish muhimligini eslatadi.

"Tono Monogatari"da jismoniy tana ko'pincha sirli va g'ayritabiiy kuchlar bilan bog'lanadi. Masalan, yovuz ruhlar yoki "kami" (xudolar) inson tanasiga kirib, ularning harakatlarini boshqarishi mumkinligi haqidagi hikoyalar uchraydi.

Tananing o'lim va qayta tug'ilish jarayonlari haqida xalqning tasavvurlari ham muhim o'rinni egallaydi. Bu o'lim va hayotning tiriklik tabiatini aks ettiradi.

O'zbek tilida: "Til — boshning balosi" – ehtiyotsiz so'zlash oqibatini ko'rsatadi. Ya'ni bizga keladigan har qanday yaxshiliklar yoki yomonliklar bo'lsin hammasi tilimizdan kelishi, o'ylab, mulohaza bilan suhbat qurishimiz ta'kidlanadi.

“Achchiq til — zahri ilon, chuchuk tilga — jon qurbon”. Ushbu maqolda tildan chiqayotgan soʻzning achchiqligi xuddiki ilon zahriga tenglashtirilib, bu soʻzni eshitgan inson dardman boʻlishi, boshqa tomondan esa ogʻizdan chiqayotgan

“Koʻz guvoh, yurak shohid” – shaxsiy guvohlik va ichki tuygʻularning muhimligini bildiradi.

“Qoʻl bilan bergan, koʻz bilan koʻrmasin” – sadaqa va ezgulikni yashirin qilish axloqiy fazilat sifatida talqin qilinadi.

Yapon tilida:

“口は災いの元” (Kuchi wa wazawai no moto) – “Ogʻiz falokat manbaidir” – ortiqcha gap oqibatida yuzaga keladigan muammolar haqida.

“目は口ほどに物を言う” (Me wa kuchi hodo ni mono o iu) – “Koʻz ogʻiz kabi soʻzlaydi” – insonning ichki holatini ifoda etishda koʻzning ahamiyatiga urgʻu.

“手を貸す” (Te o kasu) – “Qoʻl berish” – yordam koʻrsatish maʼnosida, ijobiy axloqiy harakat.

Oʻxshashliklar va farqlar

Ikkala til maqollarida koʻz, til, qoʻl kabi tana aʼzolari koʻp uchraydi va ular orqali mehr-oqibat, ogohlik, halollik kabi qadriyatlar targʻib qilinadi. Biroq, madaniyatlar oʻrtasidagi tafovutlar ham mavjud. Masalan, yapon tilida “心” (kokoro – yurak/ruh) juda koʻp ishlatiladi va ruhiy kechinmalar, ichki feʼl-atvor bilan bogʻliq saboqlarda asosiy rol oʻynaydi. Oʻzbek tilida esa “bosh” bilan bogʻliq iboralar koʻproq javobgarlik va oqibatni bildiradi: “Bosh boʻlsa, doʻst koʻp”, “Bosh egilsa, toʻqmoq egilmaydi”.

3. Lingvomadaniy ahamiyati

Maqollar orqali har bir xalq axloqiy qadriyatlarni kundalik hayotga singdiradi. Tana aʼzolari orqali berilgan saboqlar ogʻzaki ogohlantirish, nasihat shaklida eshituvchiga tez taʼsir qiladi. Bu esa ularning lingvomadaniy qadriyat sifatidagi rolini oshiradi.

Yapon va o'zbek tillaridagi somatik birliklar ishtirokidagi maqollar insoniy fazilatlarni targ'ib etuvchi kuchli vositadir. Har ikkala til ham tana a'zolariga asoslangan ifodalar orqali o'z milliy qadriyatlarini, axloqiy me'yorlarini avloddan avlodga yetkazib kelmoqda. Bunday maqollarni o'rganish, nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatlararo muloqot va tarbiya nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbek xalq maqollarida tana a'zolariga oid ko'plab ifodalar mavjud. Ular odatda insonning harakatlari, fazilatlari, yoki uning boshqaruvdagi qobiliyatlarini tasvirlash uchun ishlatiladi. Mana, ba'zi tana a'zolariga oid maqollar:

"Ko'z ko'rganini aytadi, quloq eshitganini aytadi." Har bir tana a'zosining o'z vazifasi bor. Ko'z ko'rganini, quloq eshitganini ifodalaydi.

"Qo'l mehnat qilsa, oyog'ingga nima bo'ladi?" Mehnat qilish kerakligini va har bir tana a'zosining o'z o'rniga ega ekanini anglatadi.

"Tilning ortiqcha gaplari, ko'zni esa dushman ko'rganida tushunadi."

– Tilsiz va ko'zsiz insonni tasavvur qilgan holda, odamning to'g'ri yo'lda bo'lishi kerakligi ta'kidlanadi.

"Boshni balo yorsa, badan butun bo'lmas." Insonning asosiy a'zosini (bosh) muhofaza qilish, uning yaxshi ishlashi uchun muhimligini ta'kidlaydi.

"Oyoq boshga qaraganda tez boradi." Dastlabki yillarni tushunishga, faqat ishni boshlashning muhimligini bildiradi.

"Qo'lni suzib ko'r, bo'lmasa yoningda yonmasin." Har bir a'zo o'z vazifasini to'g'ri bajarish kerakligini bildiradi.

O'zbek xalq maqollarini o'rganish bilan bog'liq bir nechta olimlar mavjud.

Yoqub G'ulomov. Ushbu olimning "O'zbek xalq maqollari" (1970) asarida

o'zbek maqollarining turli turlari, jumladan, tana a'zolariga oid maqollar ham jamlangan va tahlil qilingan.

“Ko‘z bor, qaraydi, aql bor, farq qiladi.”

(Ko‘z va aql tushunchalari jamiyatdagi kuzatuvchanlik va tafakkur bilan bog‘lanadi.)

Yana bir maqolshunos olim N. Mahmudov “O‘zbek tilida maqollar”. Olim asarda maqollarni grammatik va semantik jihatdan o‘rgangan. Tana a‘zolari bilan bog‘liq maqollar ko‘pincha metaforik ma’noda tahlil qilingan.

“Og‘izdan chiqqan so‘z – otilgan o‘q.” (Bu yerda "og‘iz" so‘zi vositasida so‘zlash va natijasini ifodalash ko‘rsatilgan.)

N. Jo‘raqulov yana bir maqolshunos olimlardan biri bo‘lib, uning “O‘zbek xalq maqollarining semantik-strukturaviy xususiyatlari” asari maqollarni semantik turlarga ajratgan, tana a‘zolari metaforasi orqali milliy tafakkur aks ettirilgan.

“Qo‘l bilan bergan ko‘ngil bilan oladi.” ("Qo‘l" jismoniy amalni, "ko‘ngil" esa ruhiy holatni bildiradi.)

Yapon va o‘zbek maqollarini tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, har ikki xalqning og‘zaki ijodida tana a‘zolari orqali axloqiy saboqlar berish keng tarqalgan va bu orqali xalqning dunyoqarashi, qadriyatlar hamda tarbiyaviy mezonlari namoyon bo‘ladi. Masalan, yapon tilida ko‘z, quloq, og‘iz kabi a‘zolar ko‘proq ichki nazorat, odob va ehtiyotkorlikni anglatuvchi ma’nolarda qo‘llanilsa, o‘zbek maqollarida esa bu a‘zolar orqali ijtimoiy muomala, hurmat, sabr-toqat kabi qadriyatlar ifodalanadi. Bu holat ikki xalqning madaniy tafakkuri va axloqiy qarashlarida umumiylik va farqlar mavjudligini ko‘rsatadi. Xulosa qilib aytganda, tana a‘zolari vositasida berilgan bunday saboqlar xalq og‘zaki ijodining teran ma’naviy ildizlarga ega ekanligini va bu maqollar jamiyatda axloqiy-me’yoriy qarashlarni shakllantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilayotganini tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Quronov D. O‘zbek tilida frazeologik birliklarning semantik strukturalari. – Toshkent: Fan, 1990. – 145 b.

2. Karimov N. O'zbek maqollari: Semantika va strukturasi. – Toshkent: O'zbekiston, 1996. – 210 b.
3. Jo'rayev N. Maqollar va ularning tarjimasi muammolari. – Toshkent: O'qituvchi, 1997. – 188 b.
4. Yamazaki, Masakazu. The Structure of Japanese Values: Unity and Polarity. – Tokyo: Kodansha International, 1987. – pp. 77–90.
5. 加藤 静子 (Kato Shizuko). ことわざにみる日本人の心 (The Japanese Heart Seen Through Proverbs). – 東京: 明治書院, 1994. – 120 ページ.
6. Hasanova G. Qiyosiy frazeologiya va tarjima muammolari. – Buxoro: BDU, 2012. – B. 42–59.
7. Okamoto S. & Shibamoto Smith, J. S. Japanese Language, Gender, and Ideology. – Oxford: Oxford University Press, 2004. – pp. 157–173.